

TEMAINTRODUKTION

Sorthed

På Rosenborg Slot i København hænger en række malerier, der viser forskellige scener fra Christian 5.s såkaldte karruseller. Billederne, der gengiver de “beredne våbenlege og hesteballetter, som fik navn efter rytternes cirkulerende bevægelser på banen”, antages at være produceret omkring 1690, men de er usignerede, og det vides ikke med sikkerhed, hvilken kunstner der har lavet dem (Tipsmark 2020).

På værkerne ses forskellige personer, der udfører forskellige øvelser og indtager forskellige positurer til hest. På et af billederne ses Christian 5. eksempelvis siddende på en muskuløs sort hest, der rejser sig på bagbenene, imens kongen roligt og autoritativt holder en forgyldt lanse i sin højre hånd og kigger til siden, ud mod beskueren. Et andet billede fremstiller en rytter, som er i færd med at støde til en lille ring med sin røde lanse. Og et forløb sammensat af to malerier viser ryttere, der leger en slags fangeleg, hvor én rytter kaster en kugle eller en bold efter en anden rytter, som så prøver at undslippe, og som holder sit skjold på ryggen som beskyttelse.

Men midt imellem ringridning, boldspil og fangeleg er der også andre, mere voldelige billeder. Eksempelvis er der billedet af kongens søn – kronprins Frederik (4.) – som har spiddet en sort persons hoved med sit sværd, og som i sin højre, handskeklædte hånd stolt holder både sværd og hoved højt op i luften. Der er billedet af Christian 5., som gør klar til at affyre sin pistol imod selvsamme hoved – nu placeret, så det står lydigt afventende på en sokkel. Og så er der flere billeder med beslægtede øvelser, som involverer det samme eller lignende hoveder, og som det ikke er nødvendigt at beskrive yderligere her.

“De kongelige karruseller ved Christian 5.s hof var ofte arrangeret som teaterlignende forestillinger med indbyggede fortællinger og farverige kostumer,” og et af forestillingens centrale elementer var, at deltagerne skulle “støde med lanse og kaste med spyd mod stående figurer af træ eller hoveder af papmaché” (Tipsmark 2020). Figurerne eller fjendebillederne kunne antage forskellige udtryk,

men som værkerne på Rosenborg indikerer, var det ikke unormalt, at rytterne rettede deres angreb – med sværd, lanse, spyd og pistol – mod repræsentationer af sorte kroppe, der altså var en central del af “legen”.

Denne leg med sorthed, som Toni Morrison ca. 300 år senere i sin skelsættende bog af samme navn kaldte for *Playing in the Dark* (1992), er en af grundene til, at vi har valgt at lave dette temanummer. For legen er desværre ikke slut. Endnu. Den blev muligvis indstiftet i det 17. århundrede, der også var århundredet, hvor Danmark (dengang Danmark-Norge) begyndte de imperiale ekspansioner, der resulterede i forter, handelsposter og kolonier i Indien, Vestafrika, Caribien og Nordatlanten, men den sluttede ikke i det århundrede. Og den leges fortsat den dag i dag.

Da vi i 2018 kontaktede *Periskops* faste redaktion og foreslog nærværende temanummer, var det blandt andet, fordi vi havde en klar følelse af, at det kontemporære kunstfelt i Danmark fortsat er gennemstrømmet af denne sammenfiltrering af antisorte repræsentationer, vold og leg. Vi var forundrede over at se hvide kunstnere bruge mere eller mindre afklædte, sorte personer og performere som kontrasterende staffage i deres værker, fx som skøjteløbere på catwalks af is eller som tjenestefolk arbejdende med hvidt stof.¹ Vi var forundrede over at se danske forfattere og kunstnere, som fortsat i det 21. århundrede stolt og eksplicit insisterer på at undersøge deres egen hvidhed og/eller seksualitet ved på forskellige måder at begå overgreb mod sorte personer.² Vi var forundrede over at se hvide kunstnere gøre brug af *blackfacing*.³ Og så var vi, ikke mindst, forundrede og desillusionerede over gang på gang at konstatere medielandskabets og kritikerstandens insisterende, racistiske støtte til sådanne praksisser og repræsentationer. Temanummeret udspringer således af et ønske om at adressere et antisort repræsentationelt felt, der efter vores overbevisning spiller en væsentlig og problematisk rolle i både ældre og nyere dansk kunsthistorie og visuel kultur.

En af inspirationerne for vores arbejde med sorthed i et historisk perspektiv i dette nummer er Charmaine Nelsons undersøgelser af den sorte model i vestlig kunst.⁴ Gennem en kritisk læsning af repræsentationer af sorte kvinder i den vestlige kunsthistorie spørger Nelson (2010, 12), hvordan den vestlige, visuelle kultur (som hun læser som en blandt mange former for kolonial diskurs) har været med til at udbrede og forme, men også at *skabe* kategorien sorthed.

Selvom Nelsons fokus ikke som sådan er en dansk eller nordisk kontekst, er spørgsmålet ikke mindre vigtigt her. Ikke mindst i kølvandet på de senere års forøgede interesse for dansk kolonihistorie på universiteter, museer, i aktivisme

og i den bredere offentlighed. I dette nummer skriver **Helene Engnes Birkeli** om racismens melankoli og N.P. Holbechs maleri af den afrocaribiske barnepige Nedy. I et interview fortæller arkæolog **Ayana Omilade Flewelling** om sit arbejde med at undersøge hverdagslivet og beklædningspraksis hos den afrocaribiske befolkning på St. Croix. Fotograf **Chalana Brown** deltager også i samtalen med sit perspektiv på unges brug af madrastekstil i US Virgin Islands i dag. **Christine Horwitz Tommerup** skriver om en buste af Jean-Baptiste Carpeaux samt om institutionelt ansvar og titler i relation til denne buste, og **Anna Vestergaard Jørgensen** skriver om Astrid Holms maleri *Rose dækker bord*, om biografi og (koloniale) arkiver.

Det forøgede fokus på sorthed peger også i retning af et institutionelt ansvar for, hvad der bliver udstillet og forsket i, og den voksende institutionelle interesse er ikke uden problemer og paradokser. Som Temi Odumosu (2019) peger på, kan kortvarige udstillingsprojekter ikke ændre de fundamentale strukturer af ulighed, som institutionerne er udtryk for. En lignende pointe fremskriver Aruna D’Souza i bogen *Whitewalling*, som handler om protester mod hvide US-amerikanske museer og udstillingssteder, der på forskellig vis praktiserer antisorthed. Med begrebet *whitewalling* peger D’Souza (2018, 9) på de fysiske såvel som ideologiske mekanismer, hvormed museer forsvare deres hvidhed. I dette nummer skriver **Jan-Therese Mendes** om obskøne figurer fra den hvide koloniale fantasi, her eksemplificeret med et værk af svenske Nathalia Djurberg og Hans Berg, imens **Lea Hee Ja Kramhøft** behandler beslægtede problemstillinger i den hvide kunstinstitution i forbindelse med en performance af den danske kunstnerduo Hesselholdt & Mejlvang.

At udgive dette nummer af *Periskop* er selvfølgelig i sig selv udtryk for en institutionaliserende bevægelse, som giver anledning til en række spørgsmål og rejser forskellige problemstillinger. Eksempelvis er det vigtigt ikke at overse, at *Periskop* har adresse ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab på Karen Blixens Vej, og det er værd at overveje, hvad denne situering betyder for tidskriftet – både i forhold til det nærværende nummer, men også mere overordnet. I sit bidrag reflekterer **Emil Elg** over den nye Karen Blixens Plads ved KU’s humanistiske fakultet og spørger til, hvem pladsen egentlig giver plads til.

Noget, som temanummeret her ikke adresserer direkte, men som også er relevant, er, hvordan disse spørgsmål rækker ud over “kunstens” institutioner. Her tænker vi eksempelvis på den store samling af afrikansk skulptur, der befinder sig på Nationalmuseet, ikke mindst pga. samlerne Carl og Amalie Kjersmeier, der i første halvdel af det 20. århundrede samlede omkring 1.400 skulpturer fra især

Vest- og Centralafrika. Skulpturer, som de bl.a. indsamlede på en rejse til den daværende koloni Fransk Vestafrika i 1931-32 (Grossman 2019). Samlingen er bl.a. blevet undersøgt gennem dens inspiration for kunstnere som Sonja Ferlov Mancoba (se fx Aagesen og Bogh 2019, 58-64), men står i sig selv stort set uformidlet hen på Nationalmuseet. Samme museum ejer desuden også en række af Benin-bronzerne, som i 1897 blev plyndret fra kongedømmet Benin af briterne og senere endte på forskellige europæiske museer (Ogbebor 2021).⁵ Bronzernerne er i dag omdrejningspunkt for en massiv kritik af den fortsættelse af koloniale privilegier, som de manglende tilbageleveringer af stjålne genstande er udtryk for – en kritik, der især har været rettet mod museer i Tyskland og England. I København virker Benin-bronzerne til at leve et endnu stille og hengemt liv.

Sorthedens komplicerede placering i dansk kunsthistorie kommer også til udtryk i måden, hvorpå forskellige sorte kunstnere har forhandlet deres relation til majoritetssamfundets repræsentationelle mulighedsrum, herunder adgang til kulturelle og økonomiske ressourcer. Afroamerikanske kunstnere som William H. Johnson og Walter Williams, der i hhv. 1930'erne og 50'erne søgte tilflugt fra US-amerikansk statsracisme, oplevede Danmark som et (relativt) socio-økonomisk og kunstnerisk frirum (Whitmire 2020). I dette nummer skriver **Bart Pushaw** om Johnson og den samiske grafiker John Savio for at undersøge forbindelsespunkter og modsætninger mellem sortthed og *indigeneity*.

Den sorte sydafrikanske kunstner Ernest Mancoba migrerede ligeledes til Paris og derefter til Danmark for at undslippe det britiske koloniregime i Sydafrika. Men på trods af, at Mancoba i løbet af sit ophold i Danmark aktivt deltog i CoBrA-bevægelsen, positionerede gruppens ideologi ham som repræsentant for en forestilling om “det primitive” snarere end som kunstner på lige fod med bevægelsens hvide medlemmer (Smalligan 2010). Vi bringer i dette nummer et tryk, som **Mancoba** oprindeligt udgav sammen med essayet “Den afrikanske kunstner” i tidsskriftet *Hvedekorn* i 1952. En artikel, der forsøger at fremskrive kvaliteterne ved “afrikansk kunst”, men som samtidig placerer afrikansk skulptur i et lidt fastlåst modsætningsforhold til vestens skønheds- og fornuftsidealer. Fælles for Johnson, Williams og Mancoba er, at den danske reception af deres praksisser og forbindelser til Danmark er blevet marginaliseret i dansk kunsthistorisk skrivning, udstillings- og indsamlingspraksis.⁶

I generationerne siden de sorte modernister er der vokset et bredt felt af kunstnere, kuratorer, forfattere og andre kulturarbejdere fra den afrikanske diaspora frem i Danmark. Flere af kunstnerne går i dialog med politiske og æstetiske

bevægelser, der på forskellig vis centrerer sortthed, såsom afropessimisme, afro-futurisme, queer/afrofeminisme, *black radical thought*, afropæisk dekolonial æstetis og panafrikanisme. I dette nummer kan man finde værket *DIS BODY: POETICS OF SELF-AESTHETICS* af **Sall Lam Toro**, der skaber en dekolonial erindringsramme omkring sorte queer kroppe i diaspora. **Jupiter Child** fortæller i et interview med kollektivet **Marronage** om sin kunstneriske praksis, der bl.a. udfordrer kolonial amnesi og fortielsen af sort modstand. Desuden gengiver forsiden af dette nummer en detalje fra en digital skitse til **La Vaughn Belle** og **Jeannette Ehlers'** monument *I am Queen Mary* (2018). Og så præsenterer publikationen også både digte af og et interview med **Mikas Lang**, der foruden at være forfatter arbejder med at oversætte andre vigtige sorte tænkere og digtere til dansk. I forhold til netop oversættelse beskæftiger **Elizabeth Löwe Hunter** sig i sin artikel med udfordringen med at oversætte *blackness* til sortthed samt de forskellige betydninger, begrebet har i hhv. en US-amerikansk og dansk kontekst.

Ud over dette nummer kan man orientere sig i danske og nordiske udgivelser, der beskæftiger sig med eksempelvis exceptionalisme og benægtelse af kolonialisme og antisort racisme,⁷ oversættelse af *black studies*-teori og andre værker, der behandler antisorthed i sammenhæng med andre former for vold,⁸ samt publikationer, der forholder sig mere generelt til sortthed i kunst og visuel kultur.⁹

I *Peau noir, masques blancs* skriver Frantz Fanon: "I Europa har negeren en funktion: At repræsentere dårlige følelser, basale drifter, sjælens mørke sider. I *homo occidentalis'* kollektive underbevidsthed symboliserer negeren – eller, hvis man foretrækker det, farven sort – ondskab, synd, elendighed, død, krig og sult." (1952, 154, vores oversættelse). Sortthed har som bekendt en stærk metaforisk kraft, der er svær at slippe fri for, men som ikke altid eksplicit knytter sig til det raciale.¹⁰ I dette nummer skriver **Camilla Klitgaard Laursen** om den sorte farve i Vilhelm Hammershøis *Job*. Et interview med **Denise Ferreira da Silva** udforsker derimod ikke sortthed som farve, men som metode – dog uden at forlade sortthed som racialiseret kategori.

Sortthed er strakt ud mellem det metaforiske og det materielle, det kunstige og livserfaringen. Vi ønsker med dette temanummer af *Periskop* at skabe en analytisk ramme, der kan bruges til at sammentænke forskellige lokale, kulturelle begivenheder og værker, der har sortthed og antisorthed som omdrejningspunkt. Vi håber, at udgivelsen kan blive en platform for en mere kritisk og informeret diskussion af antisorthed og sortthed i samtidskunsten og i kunsthistorien.

NOTER

- 1 Vi tænker bl.a. på Hesselholdt og Mejlvangs performances *THIS MOMENT is the BEGINNING* (2019), vist på Thorvaldsens Museum, og *Desire for Domination* (2017), vist på Overgaden Institut for Samtidskunst, samt Kirsten Justesens installation og performance *ICE RINK, BLACK MALE, ICE HOCKEY STICK* (2013).
- 2 Her tænker vi bl.a. på Jørgen Leths *Det uperfekte menneske* (2005) og dele af Christina Hagens forfatterskab, fx *Jungle* (2017). Også et værk som Lilibeth Cuenca Rasmussens *Absolute Exotic* (2005) kan nævnes her.
- 3 Her tænker vi bl.a. på Madame Nielsen og Christian Lollikes *Black Madonna* (2018).
- 4 Også Denise Murrell (2018) har skabt fokus på oversete modeller i kanoniserede værker såsom Laure, der bl.a. optræder i Edouard Manets *Olympia*. Opmærksomheden på Murrells arbejde har bl.a. været stor pga. de to udstillinger, der udløb af hendes forskning: *Posing Modernity: The Black Model from Manet and Matisse to Today* på Wallach Art Gallery (2018-19) og *Le Modèle noir, de Géricault à Matisse* på Musée d'Orsay (2019). Også bogserien *The Image of the Black in Western Art* (Harvard University Press, 2010-) bør nævnes her.
- 5 To af bronzerne (i dag ejet af Dresden Etnografiske Museum) er i år vist på udstillingen *Kirchner og Nolde – til diskussion* (SMK, forår/sommer 2021).
- 6 I Danmark har Ernest Mancoba bl.a. haft soloudstillinger på Københavns Kunstforening, Fyns Stifts Kunstmuseum og Silkeborg Kunstmuseum (1977) samt Århus Kunstmuseum og Holstebro Kunstmuseum (1969). William H. Johnsons værker har bl.a. været udstillet på Johannes Larsen Museet (2015); se også Karin Meisls bog *Nærmere solen: Holcha og William H. Johnsons liv* (1998).
- 7 Vi tænker bl.a. på antologien *Afro-Nordic Landscapes: Equality and Race in Northern Europe* (2014) redigeret af Michael McEachrane og temanummeret af tidsskriftet *African and Black Diaspora*, "Nordic Reflections of African and Black Diaspora" (2014), redigeret af Lena Sawyer og Ylva Habel. Se også *Friktion* #10, "Sorthed" (2016).
- 8 Vi tænker bl.a. på antologien *Sorthed* (2018) med danske oversættelser af centrale tekster inden for og omkring afropessimistisk teori, oversættelsen af Achille Mbembes *Nekropolitik og afkolonisering af universitetet* (2019) og udgivelsen *Vi vil mere end at overleve: Opgør med en antisort verden* (2020) redigeret af kollektiverne Diaspora of Critical Nomads og Marronage, der diskuterer afropessimismens relevans for sociale bevægelser i Danmark. Se også tidsskriftet *Kritiker* #56, "Herskerens nordiske hus" (2020), der præsenterer intersektionelle analyser fra det nordiske litterære miljø med udgangspunkt i den afroamerikanske lesbiske og feministiske tænker Audre Lorde's essay "The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House" (1984) og Mikas Langs oversættelse af Frank B. Wilderson III's digte i *På tværs af historier* (2020).
- 9 Vi tænker bl.a. på det svenske tidsskrift *Paletten* #312-313 (2018), som behandler kontemporær sort kunst og teori, *BAT: Bridging Art + Text* (2018), der undersøger afrodiasporisk kunst, performance og spiritualitet, samt temanummeret "Archives that Matter" i *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling* (2019), der sætter fokus på de arkiviske forbindelser mellem US Virgin Islands, Ghana og Danmark.
- 10 Det er her også værd at pege på tænkninger, som forsøger delvist at løsrive sorthed og mørke fra termernes raciale konnotationer (se fx Danbolt 2014; Edwards 2016).

LITTERATUR

- Agostinho, Daniela, Katrine Dirckinck-Holmfeld og Karen Louise Grova Søilen (red.). 2019. Temanummer "Archives that Matter. Infrastructures for Sharing Unshared Histories". *NTiK*, 8 (2).
- Bazeghi, Shadi Angelina (red.). 2020. "Herskerens nordiske hus". *Kritiker* nr. 56.
- Bindman, David og Henry Louis Gates, Jr. (red.). 2010-. *The Image of the Black in Western Art*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- Bolt, Mikkel og Jakob Jakobsen (red.). 2018. *Sorthed*. København: Forlaget Nebula.
- Danbolt, Mathias. 2014. "Dormancy. Notes on Sleep, Criticality, and the Poetics of Suspension in and around Henriette Heise's *Darkness Machines*". I *Not now! Now! Chronopolitics, art & research*, red. Renate Lorenz, 144-171. Berlin: Sternberg Press.
- Diaspora of Critical Nomads og Marronage (red.). 2020. *Vi vil mere end at overleve: Opgør med en antisort verden*. København.
- D'Souza, Aruna. 2018. *Whitewalling: Art, Race & Protest in 3 Acts*. New York: Badlands Unlimited.
- Edwards, Adrienne. 2016. *Blackness in Abstraction*. New York: Pace.
- Eistrup, Michelle og Annemari Brogaard Clausen (red.). 2017. *BAT: Bridging Art + Text*. Vejby: Hurricane Publishing.
- Fanon, Frantz. 1952. *Peau noir, maques blanc*. Paris: Éditions du Seuil.
- Friktion* #10. Oktober 2016. "Sorthed".
- Grossman, Wendy A. 2019. "The Kjersmeier Collection of African Art, the Danish Avant-Garde and the Construction of Photographic Meaning". I *A Cultural History of the Avant-Garde in the Nordic Countries 1925-1950*, redigeret af Benedikt Hjartarson, Andrea Kollnitz, Per Stounbjerg og Tania Ørum, 121-144. Boston: Brill.
- Habel, Ylva og Lena Sawyer (red.). 2014. "Nordic Reflections of African and Black Diaspora". Temanummer, *African and Black Diaspora: An International Journal*, 7 (1).
- Hammarén, Maja (red.). 2018. *Paletten* nr. 312-313.
- Mancoba, Ernest. 1962. "Den afrikanske kunstner". Oversat af Troels Andersen sammen med Mancoba. *Hvedekorn*.
- Mbembe, Achille. 2019. *Nekropolitik og afkolonisering af universitetet*. Oversat af Gustav Johannes Hoder. København: Aleatorik.
- McEachrane, Michael (red.). 2014. *Afro-Nordic Landscapes: Equality and Race in Northern Europe*. New York: Routledge.
- Meisl, Karin. 1998. *Nærmere solen: Holcha og William H. Johnsons liv*. Kerteminde: Johannes Larsen Museet.
- Morrison, Toni. 1992. *Playing in the Dark. Whiteness and the Literary Imagination*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Murrell, Denise. 2018. *Posing Modernity: The Black Model from Manet and Matisse to Today*. New York: Yale University Press.
- Nelson, Charmaine. 2010. *Representing the Black Female Subject in Western Art*. New York: Routledge.
- Odumosu, Temi. 2019. "What Lies Unspoken: A Remedy for Colonial Silence(s) in Denmark". *Third Text*, 33 (4-5): 615-629.
- Ogbebor, Enotie. 2021. "We call for restitution". I *Kirchner and Nolde. Expressionism. Colonialism*. Stedelijk Museum Amsterdam, SMK og Brücke-Museum Berlin.
- Smalligan, Laura. 2010. "The Erasure of Ernest Mancoba: Africa and Europe at the Crossroads". *Third Text*, 24 (2): 263-276.
- Tipsmark, Kasper Steinfeldt. 2020. "Christian 5.s kongelige karruseller". Online: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/christian-5s-kongelige-karruseller/>
- Whitmire, Ethelene. 2020. "Landscapes of the African American Diaspora in Denmark – An Imaginary Exhibition". *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, 8 (2): 84-91.
- Wilderson III, Frank B. 2020. *På tværs af historier*. Oversat af Mikas Lang. København: OVO press.
- Aagesen, Dorthe og Mikkel Bøgh. 2019. "Sonja Ferlov Mancoba: Figuren, stemmerne og rummet". I *Sonja Ferlov Mancoba. Maske og ansigt*, red. Cecilie Høgsbro Østergaard, 26-121. København: SMK.